

Sygn. akt II Ca 279/13

POSTANOWIENIE

Dnia 20 grudnia 2013 roku

Sąd Okręgowy w Szczecinie II Wydział Cywilny Odwoławczy

w składzie:

Przewodniczący:	SSO Wiesława Buczek - Markowska
Sędziowie:	SO Zbigniew Ciechanowicz SR del. Katarzyna Longa (spr.)
Protokolant:	st. sekr. sąd. Dorota Szlachta

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 20 grudnia 2013 roku w S.

sprawy z wniosku **K. L.**

z udziałem **M. K. i A. S.**

o stwierdzenie nabycia spadku po S. L.

na skutek apelacji wniesionej przez uczestniczkę M. K.

od postanowienia Sądu Rejonowego w Myśliborzu

z dnia 17 grudnia 2012 r., sygn. akt I Ns 408/12

uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Rejonowemu w Myśliborzu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Sygn. akt II Ca 279/13

UZASADNIENIE

We wniosku z dnia 09 sierpnia 2012 r. K. L. wniósł o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej w dniu 15 czerwca 2012 r. S. L., wskazując że zmarła pozostawiła testament spisany przez notariusza G. M. w tym samym dniu. Wnioskodawca wskazał, że w chwili śmierci była zamężna i pozostawiła dwoje dzieci: M. K. i A. S..

Postanowieniem z dnia 17 grudnia 2012 r. Sąd Rejonowy w Myśliborzu stwierdził, że spadek po S. L. zmarłej w dniu 15 czerwca 2012 r. w D., ostatnio zamieszkałej w D. na podstawie testamentu notarialnego sporządzonego w dniu 15 czerwca 2012 r. przed notariuszem G. M. prowadzącym Kancelarię Notarialną w D., rep. A 4097/2012 nabyły:

- córka M. K. w udziale do 1/2 części;

- córka A. S. w udziale do 1/2 części.

Nadto Sąd ustalił, że wnioskodawca i uczestniczki każdy we własnym zakresie ponoszą koszty związane z ich udziałem w sprawie.

Sąd ustalił, że w dniu 15 grudnia 2012 r. S. L. w swoim mieszkaniu przed notariuszem G. M. z Kancelarii Notarialnej w D. sporządziła testament, w którym do spadku powołała córki M. K. i A. S. w udziałach po 1/2 części. Sąd podniósł, że testament nie został odwołany ani zmieniony, zaś S. L. zmarła w dniu 15 grudnia 2012 r. i do kręgu spadkobierców ustawowych należą jej córki oraz mąż – wnioskodawca.

Sąd Rejonowy wskazał, że wniosek zawierał żądanie stwierdzenia dziedziczenia w trybie testamentowym i na rozprawie w dniu 17 grudnia 2012 r. testament został otwarty i ogłoszony. Okoliczności sprawy zdaniem Sądu były bezsporne. Sąd nie miał racjonalnych powodów by odmówić prawdziwości zapewnieniu spadkowemu. Wiarygodności dokumentów w postaci aktów stanu cywilnego, nikt nie kwestionował. Sąd wskazał, że nie zgłoszono innych testamentów. W ocenie Sądu nie ujawniły się żadne okoliczności wskazujące by testament cechował się nieważnością z art. 945 § 1 pkt 1 – 3 k.c. oraz żadne wskazujące na brak zdolności testowania zmarłej. W konsekwencji zgodnie z wolą spadkodawcy Sąd stwierdził, że spadek na mocy testamentu nabyły córki w udziałach po 1/2 części (art. 959 k.c.). O kosztach postępowania Sąd orzekł na podstawie art. 520 § 1 k.p.c.

Apelację od powyższego rozstrzygnięcia wywiodła uczestniczka M. K., która wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i stwierdzenie, że nabycie spadku nastąpiło na mocy ustawy. Dodatkowo wniosła o przeprowadzenie postępowania dowodowego mającego na celu wykazanie stanu fizycznego i psychicznego spadkodawczyni w dacie sporządzenia testamentu. Apelująca podniosła, że składając zapewnienie spadkowe uznawała wolę swojej matki, by cały majątek został podzielony pomiędzy nią i jej siostrę. Składając zapewnienie spadkowe była przekonana, że nie ma innych czynności prawnych uszczuplających masę spadkową dokonanych w okresie 6 miesięcy przed śmiercią spadkodawczyni. O darowiznie mieszkania położonego w D. ul. (...) dowiedziała się 17 grudnia 2012 r. Darowizna na rzecz siostry E. S. nastąpiła 7 dni przed śmiercią spadkodawczyni tj. 8 czerwca 2012 r. Apelująca podniosła, że testament został sporządzony w dniu śmierci spadkodawczyni, która od dłuższego czasu była pod działaniem silnych środków przeciwbólowych, w tym morfiny. Stan psychiczny i fizyczny spadkodawczyni uniemożliwiał swobodne złożenie oświadczenia, w tym rozporządzenia testamentowego. Apelująca na 2 dni przed śmiercią spadkodawczyni przebywała u niej. Kontakt z nią był utrudniony, traciła świadomość, nie była w stanie logicznie myśleć i jedynie komunikowała, że mają się z siostrą podzielić całym majątkiem. Zdaniem apelującej stan psychiczny spadkodawczyni uniemożliwiał jej sporządzenie w dniu śmierci testamentu, dlatego testament winien zostać uznany za nieważny na mocy art. 645 § 1 pkt 1 k.c.

Uczestniczka A. S. wniosła o oddalenie apelacji. Podniosła, że apelująca została telefonicznie poinformowana o sporządzeniu testamentu, zaś na posiedzeniu Sądu, testamentu nie kwestionowała; nie kwestionowała również stanu zdrowia matki. Natomiast wiedziała, że wolą matki jest by mieszkanie położone w D. stanowiło jej własność. Uczestniczka podkreśliła, że zarówno umowa darowizny i testament zostały sporządzone przez matkę, która w trakcie tych czynności miała pełną świadomość tego co czyniła.

Wnioskodawca K. L. w odpowiedzi na apelację wniosł o jej uwzględnienie. Wnioskodawca wskazał, że w ostatnim miesiącu swojego życia spadkodawczyni nie była w stanie samodzielnie podejmować decyzji i przyjmowała regularnie mocne leki przeciwbólowe, takie jak morfina. Miała duże trudności w komunikowaniu się z członkami rodziny. Wnioskodawca oświadczył, że nie miał wiedzy o sporządzonym testamencie; dopiero później zorientował się, że został on sporządzony w dniu śmierci. Testament uważa za nieważny, gdyż został on sporządzony w takim stanie zdrowia spadkodawczyni, w którym nie była ona w stanie napisać ani wyrazić swojej ostatniej woli.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja zasługiwała na uwzględnienie.

W ocenie Sądu Okręgowego w przedmiotowej sprawie zachodzi konieczność uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy Sądowi I instancji do ponownego rozpoznania, z tego względu, że koniecznym jest przeprowadzenie postępowania dowodowego w całości celem rozpoznania wniosku o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej S. L.. Rozstrzygnięcie w sprawie zostało wydane w oparciu o zapewnienie spadkowe złożone przez M. K.. W treści protokołu zostało zaznaczone, że pozostali nie kwestionują ważności testamentu i zgadzają się z wolą spadkobierczyni. W rozpoznawanej sprawie Sąd pierwszej instancji przeprowadzone postępowanie ograniczył do odebrania zapewnienia spadkowego, do czego uprawniał go przepis art. 671 k.p.c. i nie przeprowadził żadnego postępowania dowodowego.

Przepis art. 670 k.p.c. stanowi, że sąd spadku bada z urzędu, kto jest spadkobiercą. W szczególności bada, czy spadkobierca pozostawił testament, oraz wzywa do złożenia testamentu osobę, co do której będzie uprawdopodobnione, że testament u niej się znajduje. Jeżeli testament zostanie złożony, sąd dokona jego otwarcia i ogłoszenia. Natomiast art. 671 § 1 k.p.c. stanowi, że za dowód, że nie ma innych spadkobierców, może być przyjęte zapewnienie złożone przez zgłaszającego się spadkobiercę.

w postępowaniu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku po oznaczonej, objętej wnioskiem, zmarłej osobie fizycznej (spadkodawcy) związanie sądu rozpoznającego taką sprawę dotyczy tylko i wyłącznie osoby spadkodawcy. Natomiast w pozostałym zakresie sąd ma pełną swobodę rozstrzygania, kto jest spadkobiercą, na jakiej podstawie prawnej, a jeżeli ustalą, że jest więcej niż jeden spadkobierca po oznaczonym spadkodawcy, to w jakich udziałach ustaleni spadkobiercy dziedziczą spadek, czyli ogół praw i obowiązków cywilnoprawnych zmarłego (spadkodawcy) istniejących w dacie jego śmierci (w dacie otwarcia spadku). Ta swoboda orzekania oznacza, że sąd spadku, niezależnie od wniosków i żądań uczestników postępowania, ma obowiązek wydania orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku zgodnego z jednej strony z normami prawa materialnego, w szczególności objętymi przepisami księgi czwartej ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny, a z drugiej strony zgodnego z wynikami postępowania dowodowego przeprowadzonego w takiej sprawie.

O ile w stosunku do spadkobierców powołanych do dziedziczenia z mocy ustawy wystarczające jest ustalenie pokrewieństwa w zakresie wskazanym w art. 931 – 937 k.c. oraz okoliczności wyłączających poszczególne osoby od dziedziczenia, o tyle w przypadku stwierdzenia, że spadkodawca pozostawił testament, konieczne jest jego otwarcie i ogłoszenie oraz zbadanie ewentualnych zarzutów co do ważności testamentu według treści przepisów kodeksu cywilnego, a po ustaleniu spadkobierców powołanych do dziedziczenia z mocy testamentu – zbadanie okoliczności wyłączających lub ograniczających ich zdolność spadkobrania.

W niniejszej sprawie na konieczność oceny ważności testamentu przedstawionego przez wnioskodawcę wpływa chociażby fakt, iż dokument ten został sporządzony w dniu śmierci spadkodawczyni, co w świetle art. 945 § 1 pkt 1 k.c. wymaga zbadania, czy okoliczność ta rodzi wątpliwości co do zdolności spadkodawczyni do sporządzenia testamentu. Na etapie postępowania pierwszoinstancyjnego wnioskodawca i uczestniczki nie zgłaszali żadnych zarzutów w tej mierze.

Zdaniem Sądu Okręgowego, za koniecznością uchylenia przedmiotowego postanowienia i przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania przemawia fakt, że Sąd I instancji nie rozpoznał – choć bez własnej winy, co zostało już podkreślone – istoty sprawy o stwierdzenie nabycia spadku po zmarłej S. L.. Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem pojęcie „istoty sprawy” odnosi się do jej aspektu materialnego, a nierozpoznanie istoty zachodzi wówczas, gdy rozstrzygnięcie sądu nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, a więc gdy sąd zaniechał zbadania materialnej podstawy żądania (por. wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 18 czerwca 2013 roku, I ACa 306/2013, LexPolonica nr 6960459; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 2012 roku, V CSK 260/2011, LexPolonica nr 4934975;

Sąd Rejonowy nie dopełnił w rozpoznawanej sprawie wszelkich możliwych czynności mających na celu ustalenie, czy testament sporządzony w dniu śmierci spadkodawczyni jest testamentem ważnym. Treść zapewnienia spadkowego złożonego przez uczestniczkę dała jedynie podstawy do przyjęcia, że spadkodawczyni sporządziła testament, zaś do

kręgu spadkobierców ustawowych należy ona, jej siostra i wnioskodawca. Podkreślenia wymaga, że zapewnienie o treści złożonej przez uczestniczkę potwierdził wnioskodawca oraz druga z uczestniczek. Jednakże ci ostatni nie zostali uprzedzeni o treści art. 671 § 3 k.p.c.

Wskazać należy, że rozstrzygnięcia sprawy przez Sąd pierwszej instancji nie ułatwiła postawa uczestniczek oraz wnioskodawcy, którzy na etapie postępowania I instancyjnego nie kwestionowali ważności testamentu. Znamienne jest, że uczestnicy postępowania oraz wnioskodawca nie zostali pouczeni o treści przepisu art. 381 k.p.c. oraz art. 945 k.c.

Natomiast Sąd Rejonowy zupełnie pominął, że spadkodawczyni zmarła w dniu sporządzenia testamentu, co w ocenie Sądu Okręgowego nakładało na Sąd obowiązek większej wnikliwości i ustalenia, czy testament jest ważny. Nie ulega wątpliwości, że ocena ważności testamentu ma decydujące znaczenia dla określenia rzeczywistego kręgu spadkobierców S. L., a więc rozpoznania istoty sprawy o stwierdzenie nabycia spadku. Zadanie to należy do kognicji sądu spadku. Przyjęcie innego stanowisko i rozstrzygnięcie istoty sprawy przez Sąd Okręgowy prowadziłoby do pozbawienia uczestników postępowania kontroli odwoławczej zapadłego orzeczenia w zakresie ustaleń faktycznych i dokonanej oceny dowodów, co sprzeciwiałoby się obowiązkowi zapewnienia stronie dwuinstancyjnego postępowania.

Zgodnie z art. 945 § 1 k.p.c., testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony: w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści, pod wpływem groźby.

Podstawowym kryterium oceny ważności testamentu, jako czynności prawnej jest istnienie po stronie testatora woli testowania (animus testandi). Brak tej woli przesądza o tym, że czynność prawna jednostronna na wypadek śmierci (testament) w ogóle nie została dokonana (nie zostało złożone oświadczenie woli). Cytowany wyżej przepis przewiduje trzy wady oświadczenia woli testatora: brak świadomości lub swobody przy składaniu oświadczenia woli, błąd oraz groźbę.

Uczestniczka w apelacji powołała okoliczności świadczące o wystąpieniu pierwszej z wad. Śmierć spadkobierczyni, która była leczona i poddawana chemioterapii, w dniu sporządzenia testamentu, wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego.

Mając powyższe na uwadze, Sąd II instancji doszedł do przekonania, iż orzeczenie pierwszoinstancyjne jest nieprawidłowe i nie może się ostać. Dlatego w oparciu o przepis art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 361 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c. zaskarżone postanowienie zostało uchylone i sprawę przekazano Sądowi Rejonowemu w Myśliborzu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi na mocy art. 108 k.p.c. rozstrzygnięcie o kosztach instancji odwoławczej.

Przy ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd I instancji winien przede wszystkim przeprowadzić postępowanie dowodowe w celu ustalenia tezy, w myśl której testament sporządzony przez spadkodawczynię jest nieważny. Ponadto mając na uwadze, że strony postępowania występują w sprawie bez zawodowych pełnomocników (pełnomocnictwo udzielone zostało przez M. K. wyłącznie do reprezentowania przed Sądem Okręgowym) Sąd winien stosownie do przepisu art. 5 k.p.c. udzielać niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych.